

KISS ANDREA

AZ ELITOKTATÁSTÓL A TÖMEGOKTATÁSIG (FELSŐOKTATÁS FRANCIAORSZÁGBAN 1953–1990)

FROM ELITE HIGHER EDUCATIONAL SYSTEMS TO MASS EDUCATION (HIGHER EDUCATION IN FRANCE 1953–1990). The french university system is unique in Europe. It is divided between public and private higher educational sectors. This paper aims to identify tensions and difficulties arising by the higher educational expansion in the french higher educational system. It focuses specifically on the increase in the number of the student and the trends of the expansion after the second world war up to 1990. The introduction of the Bologna system was followed by a large wave of national and foreign students willing to enroll French universities. The significant rise in the number of students led to manifold infrastructural problems. However, the transition from the elite to the mass education not only raised problems but also generated solutions. Seen in this light and based on the rate of enrollment and gender data this study intends to highlight techniques of problem solving in higher educational setting.

Franciaország mindig azon államok közé tartozott, amelyek hagyományosan nagy hangsúlyt helyeztek és komoly összegeket szántak a felsőoktatására. A helyzet azonban a második világháború után némiképp megváltozott. A felsőoktatási struktúra elmaradottá vált, és nem volt képes megfelelő színvonalú oktatást nyújtani a tömegesen a felsőoktatásba belépni kívánó hallgatók számára. Ezért lehet az, hogy amikor a francia felsőoktatásról beszélünk, mindenkinek az 1968-as események jutnak az eszébe. Azonban a tüntetéssorozathoz sokkal többről van szó. A francia oktatás és főleg a felsőoktatás a 20. század második felében hatalmas változáson ment keresztül. A francia felsőoktatás 19. század végi 20. századi eleji történetéről Karády Viktor készített monográfiát.¹ Jelen tanulmányomban az 1953–1990 közötti időszakot kívánom bemutatni. Ebben az időszakban a francia felsőoktatás fokozatosan tért át az elitoktatásról a tömegoktatásra. Az átmenet azonban nem volt zökkenőmentes. Ezt bizonyítják az 1967. decemberi és az 1968. májusi események is. A korábbi, az új hallgatói igényekhez alkalmazkodni alig tudó rendszer reformokra szorult. Ezt a későbbiekben részletesen is kifejtem.

Az események és a tömegoktatásra való áttérés megértéséhez úgy gondolom, szükség van arra, hogy a francia felsőoktatásról egy átfogóbb képet adjak a korszakra vonatkozóan. A struktúra mellett a hallgatói létszámokat és a területi megosztottságot is próbálom némileg feltárni.

A hallgatók létszámának vizsgálata előtt célszerű tisztázni a térbeli és időbeli koordinátákat. Az általam vizsgált területet franciául *France métropolitaine*-nak nevezik. Ez

¹ KARÁDY VIKTOR, *A francia egyetem Napóleontól Vichyig*, Budapest, 2005.

Franciaország Európán belüli részét jelenti Korzikával együtt. A vizsgálatból kihagyom tehát a DOM és TOM, vagyis a tengerentúli területeket és tartományokat, melyek száma egészen magas. Ezekon a területeken is vannak felsőoktatási intézmények, mivel azonban ezek nagyon távol esnek, illetve a problémák itt izoláltabban jelennek meg, így őket most nem vizsgálom. Tehát elemzés alá kerül: Franciaország területén a korszak végére létrehozott 27 *académie*, azaz tankerület, valamint a korzikai tankerülettel együtt 27 egyetemi helyszín. Az egyes *académie*-k területén található egyetemmel (több található ott összevontan az egyetemekkel) és főiskolákkal foglalkozom. A kutatásom tárgyán már kívül esik a sajátosan francia *Grandes Écoles* rendszere, amelyet magyarul elit egyetemnek vagy szakfőiskolának is szoktak fordítani. Ebből a sajátos intézménytípusból minden tudományágnak van egy vagy több intézménye, így a számuk igen magas, a hallgatói létszám azonban jóval az egyetemi átlag alatt mozog. Már a felvételnél nagyon erős szelekció megy végbe, amely azt eredményezi, hogy csak a legjobb képességű és eredményű hallgatók kerülnek be. A végzés után az elhelyezkedés is sokkal egyszerűbb, mivel ezen intézmények *alumni*-rendszere igen jól működik, és az itt kiállított diplomák már csak csekély számuk miatt sem értéktelenednek el.

Vizsgálataimhoz az I.N.S.E.E. (*Institut national de la statistique des études économiques*), a Francia Statisztikai Hivatal évkönyveit használtam fel. A hivatal minden évben közreadja az oktatásra vonatkozó fontosabb adatokat: az alapszinttől a legfelsőbb szintekig a résztvevő tanulók arányát és számát, az érettségizettek számát és szintén az arányát, a felsőoktatásba felvételt nyert hallgatók, illetve a diplomát szerettek létszámát is. Fontos kiemelni, hogy a felsőoktatásba felvételt nyert tanulók létszámával tudok csupán dolgozni, mert arra, hogy valójában mennyien kezdték meg tanulmányaikat az egyes tankerületekben, nagyon kevés esetben van adat. Tovább nehezíti a kutatást, hogy a statisztikai hivatal kétféle évkönyvet ad ki. Az egyik típus az *annuaire*, vagyis az éves hagyományos évkönyv. Azonban vannak olyan évek, amikor a megjelentetett évkönyv *rétrospectif*, vagyis olyan kiadvány, amely általában 4-5 évre visszamenően a fontosabb adatokat adja meg. Ez azt jelenti, hogy nem az adott *académie*-re lebontva közli az információkat, hanem csak a végösszeget, így a változási, növekedési tendenciák vizsgálhatóak, mélyreható elemzés azonban nem végezhető el ezek alapján.

A francia felsőoktatás megértéséhez szükséges, hogy tisztában legyünk magával a francia oktatási rendszerrel, hiszen egy nagyon szisztematikusan kialakított építményről van szó.² A francia oktatás centralizált. A diákmozgalmak előtt egy alulról és felülről is építkező oktatási struktúra volt megfigyelhető, mely igen erősen szelektálta a továbbtanulni kívánó diákokat. A különböző statisztikai könyvekben szereplő tematikus ábrákról sem egyszerű leolvasni, hogy pontosan melyik iskolából melyik másik iskolába vagy szintre lehet továbblépni. Ebben a nagyon finoman hangolt rendszerben sokáig érvényesült a szelekció, már az első lépcsőfoktól, vagyis az elemi iskolától kezd-

² KARÁDY, *i. m.*, 9.

ve.³ Azonban az oktatásba való belépés utáni fél évben már eldőlhet, hogy a diák az egyetemi továbbtanulás felé orientálódik, vagy hamarabb kilép a képzési struktúrából.⁴

A legnagyobb iskolafenntartó az állam, de vannak magán vagy egyházi fenntartású intézmények is. Ezek is állami felügyelet alatt állnak.⁵ Az ország területén 27 tankerület (*académie*) szervezi az elemi és középfokú oktatást. Az 1959-ben hozott döntés értelmében⁶ a diákok 6–16 éves koruk között tankötelesek,⁷ de ez nem jelenti azt, hogy ekkorra már végzettséggel vagy szakmával rendelkeznek. Az elemi vagy általános iskolai képzés 6–11 éves kor között tart, majd ezt követik a középiskolai tanulmányok. A középfokú oktatás már erősen tagolt, és jól behatárolja a jövőbeli felsőfokú tanulmányok folytatását vagy éppen annak hiányát. A francia iskola jellegzetessége, hogy visszafelé számozzák az osztályokat, így a középiskola első szakasza, a *collège* a hatodiktól a harmadik osztályig tart, vagyis 11–14 éves koruk között járnak ide a gyerekek.⁸ Az ezt követő szakasz, a *lycée* a maga három osztályával: sorrendben a második, első majd utolsó évvel, a terminállal. Ebben az évben van lehetőség az érettségi típusának kiválasztására is.⁹ Érettségi birtokában lehet a felsőoktatásba belépni.

A francia felsőoktatás két formában zajlik. Mielőtt azonban erre rátérnék, ki kell emelnem, hogy a francia iskolákban igen magas az évet ismétlők és lemorzsolódók aránya. Nem ritka, hogy az érettségi vizsgákon a bukás aránya 20% körüli. Azonban akik leérettségiznek, azoknak 90%-a továbbtanul.¹⁰ A felsőoktatásba tehát az iratkozhat be, aki sikeres érettségivel rendelkezik. Elméletileg a felsőoktatás nem szelektál – kivéve a *Grandes Écoles*-ok –, ám nem mindegy, hogy valaki már az első körben, az írásbeli vizsgán megszerzi-e az érettségit, vagy szóbelivel kell kiegészítenie. Ugyanis nem ritka, hogy

³ *International Encyclopedia of National system of Education*, Oxford, 1995, 333.

⁴ Tóth Éva, *Új tömegek-régi szelekció*, Educatio (1995/3), 469.

⁵ *Pedagógiai Lexikon* I., szerk. BÁTHORY Zoltán, FALUS Iván, Budapest, 1997, 597.

⁶ 1959-ben meghozott *loi Debré* ezek mellett rendelkezett még a magániskolák felől, hogy válasszanak a status quo, vagyis az állami támogatás nélküli működés, illetve az állami rendszerbe való betagozódás között, ami komoly viták alapját képezi majd a jövőben is. Vö. ÁDÁM Péter, *Francia-magyar kulturális szótár*, Budapest, 2004, 79.

⁷ Tóth Éva tanulmányában a tankötelezettség időtartama 6-16 év, míg a *Pedagógiai Lexikon*ban szereplő adatok szerint ez 6-14 éves kor között alakul. Az *Annuaire Statistique de la France* 1953-as kiadványában szereplő ábra alapján azonban jóval valószínűbbnek tűnik, hogy a felső határ a 16 év, így dolgozatomban ezt fogom használni.

⁸ Tóth, *i. m.*, 470.

⁹ *Uo.*, 474. Az érettségi első típusa a klasszikus érettségi, a köznyelvben francia irodalom tárgyból ezt megelőző évben kell vizsgázni. Az első típusba tartozik a tagozaton domináló tárgy zárójelben. – A (irodalmi tárgyak, filozófia), B (gazdasági tárgyak), C (matematika, fizika) D (elsősorban orvosi pályára vágyóknak) E (műszaki érettségire készítő átmeneti típus). A másik fajta a műszaki érettségi/Baccalaureat de technicien, erre készít fel az F (ipari), G (adminisztrációs és gazdasági tárgyak) és a H (informatika) tagozat.

¹⁰ *Uo.* 478. Ezt azonban cáfolnom kell. Kutatásim alapján ugyanis ez az arány igen magas, viszont a vizsgált időszak második felében sem haladja meg a 80%-ot. Így ezt az arányt erősen túlzónak érzem. Vannak egyes szakok, ahol a továbbtanulási arány valóban eléri a 90%-ot, de összességében, ahogy már írtam 80% fölé nem emelkedik.

a felvételnél, főleg túljelentkezés esetén, figyelembe veszik a jelentkezési sorrendet. Az orvosi karokon pedig numerus clausus volt, vagyis csak meghatározott és törvényileg előírt számú diákot vehettek fel, a vallási hovatartozást nem vették figyelembe.¹¹ Sokáig a főiskolákra és egyetemekre úgy tekintettek mint a pedagógusképzés zálogaira, olyan intézményekre, melyek magán-tisztviselőket képeznek vagy az adminisztráció alacsonyabb fokain elhelyezkedő köztisztviselőket. A piac igényeihez azonban szinte semmilyen formában nem vagy éppen alig alkalmazkodtak. Az egyetemi képzés hierarchizált felépítésű.

A *Grandes Écoles* rendszere sajátosan francia jelenség. A szó szerinti fordításban nagy iskolának nevezett intézménytípus valójában elitképző intézmény, vagyis elit egyetem. Ezeknek az intézményeknek – számuk 100 és 300 között mozog – az elsődleges feladatuk, hogy a tudományok, az adminisztráció, a gazdasági vagy az államigazgatás elitjét képezzék. Már a bekerülés sem egyszerű. Szigorú és igen nehéz, nem ritkán két évig is készülnek rá a diákok. Ezekre a vizsgákra a felkészítés magán vagy állami intézmények keretei között zajlik, ám van olyan elit középiskola, melynek utolsó két éve már eleve erre készít fel. Az elit egyetemekre csak az jelentkezhet, aki az érettségi mellett sikeres versenyvizsgálással is jelentkezik. Ám a *Grandes Écoles* még itt is szelektál, és csak a legkiválóbbakat veszik fel. Nem ritka, hogy az azonos évfolyamra járók között jelentős életkorbeli különbség van.¹² Az intézmények hallgatóinak összlétszáma 100–500 körül mozog, így igen alaposan megsűrűrik a felvételizőket. A teljes felsőoktatásban résztvevő hallgatók mindössze 8–9%-a jár ilyen intézménybe. Az itt szerzett diplomák mindig is magas presztízzsel jártak, és nem értéktelenedtek el. Komoly karrier várt az élet minden területén azokra, akik ilyen intézményben végeztek tanulmányokat. A tömegessé válás természetesen itt is teret szerzett magának, ám korántsem olyan arányban, mint az „egyszerű” főiskolákon és egyetemeken. Az iskolák saját magukat védve egyre elzártabban működtek, és nagyon jó viszonyt ápoltak az államhatalommal. Így a zártság és az azzal együtt járó bizonyos mértékű konzervativizmus elérte célját: diplomájuk értékálló, közösségteremtő, és ami a legfontosabb, magas színvonalú oktatás eredménye.

Miután röviden bemutattam a francia alap-, közép- és felsőfokú oktatás struktúráját, ideje rátérnem (mire?) a részletekre? A vizsgálathoz az évkönyvekben minden évben közreadott adatokkal dolgozom, ahogy azt már említettem. A diákszámnál a következő szempontokat veszem figyelembe: a karokra beiratkozott hallgatók összes száma, valamint a hallgatók nemi megoszlása. Amennyiben a hallgató nem francia állampolgár, akkor jelzem, hogy földrajzilag honnan érkezett, és - amely évekből a statisztikai évkönyvek megfelelő adatokkal szolgálnak – melyik egyetemre iratkozott be.

¹¹ A statisztikai adatokban valóban közel azonos számú diák szerepel az orvosi karra beiratkozott hallgatók rovatban. De ismét figyelembe kell venni a lemorzsolódást, illetve az évismételőket is!

¹² Figyelembe kell venni, hogy ki milyen középfokú intézményből jön, maradt-e még az érettségi után más képzettséget szerezni, hogy ezzel növelje a felvételi esélyeit, illetve mivel ez egy nagyon nehéz vizsga, így nem ritka itt sem a bukás.

A vizsgálódásaimat az 1952/53-as tanévvel kezdem, amikor a háborút követő negatív hatások már nem voltak érezhetőek annyira. Ettől az évtől kezdve indulnak meg a francia gyarmatok vagy a megszállás alatt tartott területek függetlenedési mozgalmai.¹³

A hallgatók számának, összetételének vizsgálatához az I.N.S.E.E. évkönyveit¹⁴ vettem alapul az 1952/53-as tanévtől kezdődően, abból a célból, hogy látható legyen a bekövetkező változás. Elemzéseim során a Párizsban található felsőoktatási intézményeket nem bontom külön az egyszerűbb adathasználat miatt. A gyarmatok és a tengerentúli tartományok egyetemait sem vizsgálom, ahogyan az algíri egyetem adatait sem kívánom felhasználni. Az 1960-as évekig az alábbi felsőoktatási intézmények kerülnek vizsgálat alá: Párizs (az intézményeket nem külön vizsgálva), Aix, Besançon, Bordeaux, Caen, Clermont-Ferrand, Dijon, Grenoble, Lille, Lyon, Montpellier, Nancy, Poitiers, Rennes, Strasbourg, Toulouse. Az 1960-as évekre pedig a lista kiegészül a következő városokban található egyetemekkel: Amiens, Limoges, Nantes, Nizza, Orléans, Reims, Rouen. A vizsgálat alapját a következő karokra beiratkozott hallgatók száma adja: jogi, természettudományi, bölcsészeti, orvostudományi, gyógyszerészeti kar. Ezek mellett a statisztikai évkönyvek bevonják a fogorvos-tudományi kart és a teológiai fakultást is.

Az 1950-es években az alábbiakat tudjuk a statisztikákból az egyetemekre vonatkozóan: teológiai képzés egyedül Strasbourgban folyt, Besançonban és Clermont-Ferrand-ban pedig nem volt jogi kar. A legnagyobb vidéki egyetemnek az Aix-i, míg a legkisebbnek a besançonni számít. Az 1966–67-es tanévben pedig nincs fogorvos-tudományi kar a következő egyetemeken: Amiens, Besançon, Caen, Dijon, Grenoble, Limoges, Nizza, Orléans, Poitiers és Rouen. Nizzában nincs továbbá gyógyszerészeti kar sem. A természettudományi és a jogi karokon a női hallgatók aránya messze a férfiaké alatt marad. A bölcsészkarokon is kevesebb nő tanul, ám itt a százalékos arányuk már javul, de a hallgatói létszám 50%-át továbbra sem éri el. Nem meglepő viszont, hogy Strasbourgban a teológiai karon nők is tanultak, mivel a református felekezet tartotta fent, számuk azonban igen alacsony volt.¹⁵

A statisztikai adatok feldolgozása során több problémával is szembesültem. Az első az, hogy az adatok a fokozatosan javuló adatfelvételnél hála, egyre precízebbek és részletesebbek. Viszont, ami probléma, hogy az egyes évkönyvekben szereplő adatok között nem ritkán elég komoly eltérések mutatkoznak. Köszönhetően annak, hogy az egyik évben még beleszámolták a diákszámba a külföldieket, míg a következőben már nem. Az algíri egyetem diákszámja is kétséges, hiszen egyik évről a másikra tűnt el a statisztikából az erre vonatkozó sor. Így nehéz megállapítani, hogy a diákszám-növekedést

¹³ *Franciaország története II.*, szerk. Georges DUBY, Budapest, 2007, 763.

¹⁴ Institut national de la statistique et des études économique- Francia Statisztikai Hivatal évkönyvei *Annuaire statistique de la France*, http://gallica.bnf.fr/services/engine/search/sru?operation=searchRetri eve&version=1.2&collapsing=disabled&query=%28gallica%20all%20%22livres%20annuel%20statistique%201953%22%29%20and%20arkPress%20all%20%22cb34349577d_date%22

¹⁵ <http://theopro.unistra.fr/>

az Algírból érkező hallgatók indukálják-e! Mivel Algéria Franciaország két tengerentúli megyéjét adta, így a függetlenedés után nem meglepő módon a volt anyaország területén tanultak tovább. Azonban vannak olyan évek, amelyekből nem lehet pontosan kikövetkeztetni ezeket, hiszen a statisztikákban nem mindig szerepel az egyes egyetemekre érkező külföldi diákok pontos száma, és az, hogy földrajzilag honnan érkeztek. Továbbá elemzéseim során az összes hallgatóval számolok, és nem vizsgálom külön, hogy ebből mennyien iratkoztak be valójában az adott intézménybe. Az 1952/53-as tanévvel kezdem, amikor a diákok számának növekedése sokáig alig pár százalékban mérhető. Csak az 1960/61-es tanévben éri el az eredeti szám másfél szeresét. A következő tanévben, 1961/62-ben Nantes, Orléans és Reims is megkezdte az oktatást, azonban az eredetihez képest a növekedés csak 63,42%-os. Az első komoly ugrás a hallgatói létszámban 1962/63-as év után következik be. Akkor a hallgatói létszám egy év alatt hirtelen 38,51%-os emelkedést produkál az 1963/64-es tanulmányi évre. Ha megnézzük a statisztikai adatokat, akkor az is kiderül, hogy ebben az évben, vagyis 1962/63-as tanévre a külföldiek száma a szokásos egy-két ezer helyett hirtelen több mint ötezer fővel nőtt meg.

Sajnos a tengerentúli területekről és tartományokból érkező hallgatók számáról erre az évre nézve nem találtam adatot, de vélhetően az ő számuk is megnőtt, mivel 1962/63-ban csupán 4213 diák érkezett ilyen területről, addig 1964/65-ben már 15 025. Vélhetően ez a növekedés összefüggésben van Algéria függetlenedésével, és persze a korábban kitelepültek hazatérése sem ment egyik napról a másikra.¹⁶

Továbbá a diákok közül sem ment mindenki egyből egyetemre. Azt is érdemes lenne megvizsgálni, hogy ezen új hallgatók közül mennyi a leszerelt katona, illetve a tanulmányait korábban félbehagyó és besorozott hallgató, amiatt, hogy a két tengerentúli megye elvesztésével már nem szükségesek akkora haderőt fenntartani.

A következő ugrásszerű emelkedés az 1964/65. és az 1965/66-os tanévek között történik, ekkor a növekedés 64%-os. Az oka az lehet egyrészt, hogy a második világháború utáni baby boomban született gyermekek eddigre érik el azt a kort, amikor a felsőoktatásba beléphetnek. Másrészt a gyarmatok függetlenedése miatt sok munkavállaló költözött a volt anyaországba, főleg Algéria területéről. Erre az évre tehát a kiinduló évből alapul vett hallgatói létszám a két és félszeresére emelkedett. Ezzel összefüggésben a külföldről és a tengerentúli területekről érkező hallgatók száma pedig kis mértékben ugyan, de csökkent. Az ezt követő két évben a hallgatói létszám növekedése egyenletesnek mondható, kicsivel több mint évi 30% körül mozog. A külföldi hallgatók száma pedig számszerűleg nőtt, arányuk azonban az összes hallgatóhoz viszonyítva csökkent.¹⁷

¹⁶ Franciaország Algériát hivatalosan 1962. július 3-án ismeri el. Vö. *Franciaország története, i.m.*, 767.

¹⁷ 1966/67-es tanévből sajnos nem állnak rendelkezésre adatok a külföldi hallgatók számát illetően. Azonban 1964/65-ben a hallgatók 8,31%-a volt külföldi, és mivel 1965/66-ban 5,87%, 1967/68-ban pedig 6,99% volt az arányuk, így feltételezhető, hogy a 1966/67-es tanévben sem alakult másképp.

Elmondható, hogy a francia felsőoktatásban részvevő hallgatók száma két kiugró évet figyelmen kívül hagyva folyamatosan nőtt az 1968-as eseményeket megelőzően. A növekedés egyenletesnek mondható, ám a növekedés aránya gyorsuló tendenciát mutat. Ezzel összefüggésben a külföldi és a tengerentúli tartományokból érkező hallgatók aránya viszont folyamatosan csökkent. Azonban míg a külföldi hallgatók esetében a kiugró növekedés az 1961/62. és az 1962/63-as év között mutatható ki, addig a tengerentúli tartományokból érkezett diákok arányának látványos növekedése az 1962/63-as és az 1964/65-ös évekre jellemző. Ebben az időszakban a külföldi hallgatók aránya átlagosan 6,91% körül mozog, a tengerentúlról érkezőké pedig átlag 3,4%-ot tesz ki.

Ezek után nézzük meg, hogyan változik a nemi összetétel az egyes években. Szintén az 1952/53-as tanévet veszem alapnak. Az nők aránya ebben az évben 35,71%, ami a korszak végére¹⁸ 40% fölé emelkedik, ám számuk nem éri el az 50%-ot még a kiugrónak számító 1964/65-ös évben sem, ekkor 43,96%. Nem rendelkezünk adatokkal a női hallgatók számára vonatkozóan 1961/62-es, az 1965/66-os és az 1967/68-as évekből. Az 1961/62-es tanévből a párizsi bölcsészkarokon tanuló nők száma nem ismert. Az összes diák száma ezeken a karokon 23 633 fő, amellett, hogy Párizsban ebben az évben 76 707 diák tanult. Figyelembe véve azonban, hogy a többi egyetem bölcsészkarain 17 802 nő tanult, és hogy a párizsi női bölcsészhallgatók száma mindig efölött volt korábban, és lesz a későbbiekben is, a férfi hallgatókhoz viszonyított átlagos 40%-os arányuk alapján hozzávetőlegesen 9000–9500 nő tanulhatott ebben az évben Párizsban bölcsészkaron. A másik két évből semmilyen adat sincs.

A külföldről érkező női hallgatók számára vonatkozóan az 1952/53-as tanévtől egészen az 1962/63-as tanévig folyamatosan vannak információk, csakúgy, mint az 1964/65-ös tanévből. A női diákok aránya ugyanúgy 50% alatt marad, mint a francia nőké. Ám viszonylag hamar eléri a 40%-os arányt, és stabilan e fölött marad. A legnagyobb arányt az 1956/57-es tanévben éri el, ekkor meghaladja még a francia nőkét is a maga 46,72%-ával. Az 1961/62-es tanévből azonban nem számolható ki az arányuk a fent említett okok miatt. Ugyanez a tengerentúli tartományokból érkezett női hallgatók számára vonatkozóan a következőképpen néz ki: a számuk alakulására az 1952/53-as tanévtől egészen az 1961/62-es tanévig találtam adatokat. Az arányuk az onnan érkező hallgatók 30%-át sem teszik ki, az 1958/59-es tanévben a legmagasabb, 29,15%. A női hallgatók arányán belül pedig a következők szerint alakul: a külföldi nők aránya az 1958/59-es tanévben a legmagasabb a női hallgatókon belül, ekkor 6,62%, vagyis még a női hallgatók 10%-át sem éri el az adott években. A tengerentúli tartományokból érkezett nők esetében a női hallgatók arányának 2,5%-a körül mozog. 1956/57-es tanévben a legmagasabb, 2,49%.

¹⁸ A korszak végén itt az 1968/1969-es tanévet értem. A statisztikai évkönyvekben hatalmas változás következik be. Ettől az évtől kezdve már nem vesznek fel külön adatot arra a hallgatók nemére vonatkozóan.

Vagyis elmondható, hogy női hallgatók elsősorban külföldi országokból jönnek, és viszonylag nagyobb arányban, mint ahogyan a francia nők bekerülnek a felsőoktatásba. Ezzel szemben a tengerentúli területekről stabilan nagyon alacsony arányban érkeznek női hallgatók. A kutatásban problémát okoz időnként az is, hogy a DOM és TOM területén működő felsőoktatási intézmények hallgatói létszáma nem külön táblázatban, hanem a 27 académie közül vagy az Aix Marseilles-i vagy a párizsi tankerület hallgatói létszámához hozzáadva jelenik meg. Van olyan év, amikor a pontos létszámot lábjegyzetben feltűntetik, de olyan év is akad, hogy ez a pontosítás nem történik meg.

A korábbi korszakoktól eltérően 1968–1990 közötti időszakban az adatfelvétel sokkal pontosabb lett, és több tényezőt vesz figyelembe, így sok olyan eredmény derülhet majd ki, ami árnyaltabbá teheti a korábban a korszakról kialakult képet. Azonban eltűnik a női hallgatók létszámának oszlopa az statisztikából, ezért míg korábban vizsgálható volt az adott intézmény női és férfihallgatóinak létszáma, így természetesen az arányuk is. A bölcsészkarokon volt a legmagasabb, de az 50%-ot sosem érte el, ez a tényező most az évkönyvek alapján már nem lehetséges. A hallgatói létszám továbbra is növekedést mutat, azonban az előző évtizedekhez mért nagyobb kilengések nem tapasztalhatók. Az 1986/1987-es tanévről az 1987/1988-as tanévre van egy nagyobb arányú növekedés, amikor is egy év alatt a hallgatói létszám 265 429-rel nőtt. Az 1968-as évben a francia egyetemi rendszerbe 508 119 fő nyert felvételt, ez a szám 1988/1989-es tanévben 1 388 858 főre emelkedett. A legnagyobb hallgatói létszámmal bíró tankerület nem meglepő módon a párizsi volt. Itt a felsőoktatásban tanulók létszáma a korszakban tovább nőtt, ám megduplázódni nem tudott. Az 1968/1969-es tanévben 185 663 fő nyert felvételt valamelyik az *académie* területén működő egyetemre vagy főiskolára. A korszak végén 1988/1989-ben ez a szám 271 919 fő volt. Hozzá kell tenni, hogy Créteil és Versailles 1973-ban különválnak Párizstól és önálló *académie*-vé szervezik át, ezek területén több felsőoktatási intézmény is található. A hallgatói létszámok itt intenzívebben növekednek. Créteil tankerülete 1973/1974-es tanévben 19 509 hallgatóval kezd meg a munkát, és létszámot sikerül megtripláznia 1988/1989-re, amikor is a hallgatók száma 60 523 fő. Versailles 1973/1974-ben 37 759 fővel kezd, és ez a létszám 1988/1989-re 77 081-re nő.

A legnagyobb vidéki egyetemi központnak Lyon tekinthető. 1968/1969-es tanévben 32 588 fő tanul valamelyik lyoni felsőoktatási intézményben, a korszak végén 1988/1989-ben ez a szám 90 684-re emelkedik. A legkisebb vidéki egyetemnek 1980/1981-es tanévig a limoges-i tekinthető, hallgatóinak száma az 1960-as évek végén 5000 körül mozog, és a 1990-es évekre sem nő 12 000 fölé. Az 1980-as években kezd meg működését a 27. *académie* Corse, vagyis Korzika szigetén. Az időszak utolsó éveire ez válik a legkisebb hallgatói létszámmal bíró tankerületté. A kezdetekkor összesen 374 hallgatója volt az egyetemnek, mely az 1988/1989-es tanévre 2286-ra nőtt. Az egyetem azért is különleges helyzetű, mivel itt a francia mellett olasz és helyi, korzikai nyelven is folyik az oktatás. Az ország másik különleges oktatási struktúrával bíró intézménye a strasbourgi egyetem, ahol egyedülálló módon protestánsok számára folytatnak

teológiai oktatást. Hozzá kell tennem azonban, hogy nagyon nehéz pontos elemzéssel szolgálni. Az *académie*-k területén ugyanis eltérő számú felsőoktatási intézmény van. Míg Limoges-ban vagy Korzikán egyetlen egyetem működik, addig Lyonban vagy Párizsban több intézmény közül is választhatnak a felvételizni kívánó diákok. A statisztikai évkönyvekből az is látható, hogy az egyetemen melyik karra, mennyi hallgató nyert felvételt. A legnépszerűbb végig a bölcsészkar volt. Ez nem meglepő, hiszen a tanárképzés is ezen a karon folyt, valamint a magyartól eltérően olyan szakok is ezen karon kaptak helyet, amelyeket hazánkban a társadalomtudományi karon oktatnak. A második legnépszerűbb az 1970-es évek közepéig az egységes keretben működő jogi és közgazdasági kar volt. Ez azonban kettévált, és így a második legnépszerűbb az orvosi kar lett. Ezt követte a jogi majd a közgazdasági. A természettudományi karra is sokan jártak, ám a hallgatói létszám egy idő után megoszlott az újabb technológiai karok között. Mivel a francia egyetemek pluridiszciplinaritásra törekedtek, így minden tankerületben, minden szak megtalálható volt. Természetesen voltak kivételek. Ilyen volt például Korzika, ahol az egyetemen csak bölcsész, jogi és természettudományi oktatás folyt, az összes többi hiányzott. Az egyetemek nagy részén voltak időbeli eltérések abban, hogy az újabb karok mikor kezdték meg működésüket. Korzikán azonban a kezdetekkor csak bölcsészkar működött, és pár évvel később a jogi és természettudományi karokon is beindult az oktatás, azonban a többi kar a vizsgált korszakban a szigeten nem jelent meg.

Amikor valaki a francia oktatásra, felsőoktatásra gondol, nagy valószínűséggel az 1968-as események jutnak eszébe először. Valóban nagy hatást gyakoroltak a diákok következő nemzedékeire a tavaszi és májusi események, azonban az akkor felmerült problémákat nem sikerült maradéktalanul megoldani. Melyek voltak akkor a diákok által felvetett legnagyobb problémák? Többek között az intézmények túlnépesedése, a tananyag elavultsága, a tanári kar rugalmatlansága az új eszközökkel, kollégákkal szemben, valamint az infrastruktúra elmaradottsága szerepelt a kritikák között előkelő helyen. A májusban kezdődött diákmegmozdulások azonban őszre vesztettek lendületükből, és szépen lassan maguktól megszűntek. Köszönhetően annak is, hogy ideológiailag nem voltak egységesek (a baloldali gondolkodásuk mellett jobboldaliak és anarchisták is feltűntek soraikban), és a kormányzat sem tudta őket komolyan venni. A diákvezető szerint a legnagyobb előnyük a spontaneitásuk, ugyanakkor a hátrányuk is ez volt. A több kisebb szerveződés nem volt képes összehangolni a követeléseiket. Valamint De Gaulle határozottan visszautasította annak lehetőségét, hogy tárgyalóasztalhoz üljön velük, annak érdekében, hogy olyan megoldást dolgozzanak ki, amely mindkét fél számára elfogadható lett volna.

A problémák orvoslására adták ki 1968-ban a *loi Fauré*-t, a Fauré-törvényt. Nevét a Murville kormány (1968. július 13.–1969. április 28.) közoktatásügyi miniszteréről Edgar Fauré, korábbi kormányfőről kapta.¹⁹ Az 1968-as évet követően fontos még

¹⁹ A törvény szövege eredeti nyelven itt érhető el: https://www.legifrance.gouv.fr/jo_pdf.do?id=JORFTEXT000000693185&pageCourante=10579. A törvény szövege magyar nyelven itt érhető el: *Reform vagy forradalom: Diákság, egyetem, társadalom Nyugat-Európában*, szerk. KÖPECZI Béla, Budapest, 1970.

megemlíteni a loi Savary-t, 1984-ből, illetve a Lionel Jospin által beterjesztett 1989-es szerződéses módosítást is. Látható tehát, hogy nem sokszor avatkoztak be a felsőoktatásba, mindig inkább a korábbi szabályozásokból kimaradt vagy éppen újonnan felmerülő problémára válaszoltak. A törvényt 1968. november 12-én hozták meg. Hivatalosan a *L'orientation de l'enseignement supérieur* címet viseli (Irányadás a felsőoktatásra vonatkozóan), röviden azonban Fauré-törvényként ismeretes. A törvény sok elemet vett át a diákok követeléseivel, illetve a Francia Kommunista Párt által kidolgozott oktatási tervezetből is. A legfontosabb feladata az volt, hogy az 1968-as problémákat orvosolja. A meglévő és jól működő szabályozásokat részben megtartotta, ahol pedig szükség volt rá, kiegészítette a korábbi szabályozásokat. Ennek értelmében a legfontosabb követelés, az egyetemi autonómia megteremtése bekerült a rendelkezések közé. Továbbá az egyetemeket pluridisziplináris intézményekké alakították át. A törvény 6. cikkelyének értelmében az adott egyetem rendelkezhet domináns karral, de amennyire lehet, törekednie kell a karok lehetőség szerinti minél jobb összekapcsolására. Így a korszakban megfigyelhető, hogy minden egyetemen a tudományterületek valamennyi szegmensét lefedve kezdtek meg működésüket az új karok. Kivétel ez alól Korzika, mint ahogy már említettem, ahol egyértelműen a bölcsészkar dominált. A felvételi döntést az egyetemek hatáskörébe helyezték, a bejutás feltétele azonban továbbra is az érettség maradt. A további képzésről viszont az egyetem maga rendelkezett, így a korábban sokat hiányolt autonómia megvalósult. Az egyetemet és a hozzájuk kapcsolódó kutatási intézményeket, egységeket egy választott tanács vezette. A tanács tagságába bekerülő személyekről és végzettségükről a törvény külön rendelkezett. Önállóságot kapott továbbá az egyetem az adminisztráció területén is, valamint az oktatási struktúráját, vizsgaszabályzatát és a fokozatszerzés módozatait is saját hatáskörében szabta meg. Pénzügyi téren is önállóságot kapott. Az állam által az egyetem számára megítélt összegén kívül szabadon gazdálkodhat más magán- és közforrásból származó forrásokkal is. Saját költségvetését önállóan határozhatja meg, a kormányzattól csupán utólagos ellenőrzésre számíthatnak az intézmények.

A 4. cikkely egy új tisztséget vezet be, ez a *recteur d'académie*, a tankerületi rektori cím. A tankerületi rektor a tankerületben az alapfokútól a felsőfokúig felügyeli a francia oktatás valamennyi szintjét. (ez alább is szerepel) Az új tisztség új jogköröket is maga után von. Az egyetemen kancellári minőségben képviseli a közoktatásügyi minisztert annak távollétében. Jogköréből adódóan amennyiben úgy ítéli meg, hogy az adott tankerületben szükség van rá, egy vagy több új intézmény, kar létrehozására van lehetősége. Az okok között szerepelhet a zsúfoltság enyhítése, a tudományos munka színvonalának emelése is. A törvény kimondja, hogy az Oktatási Minisztérium kulturális és tudományos munkát folytató intézményeket hoz létre. Ezekhez az ajánlást a *Conseil national de l'enseignement supérieur et de la recherche*, az Országos Felsőoktatási és Kutatási Bizottság teheti meg. Ennek elnöke az oktatási miniszter, tagjai között az egyetemek képviselői, más kulturális és kutatási intézmények vezetői, továbbá egyharmad részben olyan külső személyek találhatók, akik a nemzeti érdekeket képviselik.

A tagok pozíciójukat választással tölthetik be. Ezeknek a bizottságoknak helyi szervezeteit is megalapítják Felsőoktatási és Kutatási Regionális Bizottságok néven. A regionális bizottságok elnöki tisztét a tankerületi rektor tölti be. A diákok elsődleges követelése volt 1968-ban, hogy ők is véleményt nyilváníthassanak az egyetem vezetése felé azokban a kérdésekben, amelyek őket is érintik. A törvény lehetőséget teremtett a hallgatók számára, hogy az érdekeiket képviselő szervezetet állítsanak fel az egyetemen. A hallgatói önkormányzat lehetőséget teremtett a diákoknak arra, hogy az egyetemi vezetéssel az őket érintő döntésekkel és változtatásokkal kapcsolatban véleményt nyilváníthassanak. Szigorúan szabályozza azt is, hogy melyik karról és melyik évfolyamról hányan kerülhetnek be a szervezetbe. Továbbá lehetőséget teremt a külföldi hallgatók számára is az érdekvédelemre.

Mindezek ellenére ez a törvény sem volt képes teljes körű megoldást nyújtani a problémákra. Az egyetemi autonómia megvalósult ugyan, és az oktatás szabadsága is érvényesült, azonban a mélyebb strukturális és infrastrukturális problémák egy része megmaradt, melyeket csak a későbbi felsőoktatást érintő rendelkezések tudnak véglegesen felszámolni.

Összegezve tehát elmondható, hogy a francia egyetemi rendszer komoly problémákkal szembesült a második világháború után. A konfliktus folyamatosan éleződött, és 1968-ban a diákok általános megmozdulásában csúcspontot ért el. A felsőoktatásba felvételt nyert hallgatók létszáma folyamatosan növekedett, és a század utolsó harmadára már a milliót is meghaladta az egyetemen tanulók létszáma (ebben nincs benne az a sok ezer diák, akik a szakfőiskolákban hallgattak előadásokat!). A hatalmas hallgatótömeg a struktúra átalakítását kívánta meg, melyet nem azonnal, de sikerült megvalósítani, igaz nem problémamentesen.

További felhasznált források

- FERWAGNER Péter Ákos, *De Gaulle májusa*, elérhető: <http://epa.oszk.hu/00900/00995/00016/pdf/ferwagnerpa08-4.pdf>
- Norbert FREI, *1968 Diáklázadások és globális tiltakozás*, Budapest, 2008.
- GAZDAG Ferenc, *Franciaország 1945–1995*, Budapest, 1996.
- *Le français dans le monde*, no.357 mai-juin, 2008.
- Nicole MASSON, *L'École normale supérieure, Les chemins de la liberté*, Paris, 1994.